

ВІДГУК

на автореферат дисертації Зверєва Євгена Олександровича
«Тлумачення міжнародних договорів національними судами:
європейський досвід та українська практика»
на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі
спеціальності 12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень

Віденська конвенція 1969 р. визначає міжнародний договір як «міжнародну угоду, укладену між державами в письмовій формі і регулюється міжнародним правом, незалежно від того, чи міститься така угода в одному документі, у двох або декількох пов'язаних між собою документах, а також незалежно від його конкретного найменування».

З початку 90-х років, коли розпочалися процеси демократизації, що супроводжувалися заміною імперативного регулювання більш демократичним, міжнародний договір став активно використовуватися в національній правовій системі України, в цілому його роль підвищилася. У зв'язку з цим постійно постає важлива проблема чіткого визначення місця міжнародного договору в національному праві.

Проблема ролі міжнародного договору в системі національного права до цих пір є актуальною: деякі вчені висловлюють думку про пріоритет міжнародного права над національним, інші ж говорять про існування незалежних, але тісно пов'язаних систем права - міжнародної і національної. Вибір однієї з цих точок зору несе за собою певні наслідки для країни і в сфері реалізації, і в сфері тлумачення права. Тому дуже важливо вибрати правильну точку зору. Вибір підходу багато в чому визначить і роль міжнародного договору в системі національного права, але, зрозуміло, потрібно враховувати і внутрішні особливості держави.

У нинішніх умовах, коли соціальна і юридична практика поступово відходить від традиційних для нашого суспільства уявлень про право як установлення держави, істотно зростає значення тлумачення договору. Тим часом, проблема тлумачення договору в загальнотеоретичному правознавстві по суті не одержала належного висвітлення, а сьогодні потрібна не тільки докладна наукова розробка проблеми, але і створення методики тлумачення договору, з урахуванням сучасних правових реалій, способів, прийомів і правил здійснення інтерпретаційної діяльності. Із цього погляду, обрана дисертантом тема є актуальною, науково й практично значущою, тому слід підтримати автора щодо необхідності і доцільності дослідження проблем тлумачення міжнародних договорів національними судами.

Тематика, що обрана автором для вивчення, обґрунтована та доцільно конкретизована через визначення, об'єкту, предмету й завдань дослідження. Так, об'єктом дослідження є юридичне тлумачення як комплексний процес розумової діяльності його суб'єктів, а предметом – тлумачення міжнародних договорів національними судами та його особливості в національній правовій

системі України, напрями та тенденції розвитку. Основна мета дослідження, яка полягає в тому, щоб спираючись на здобутки юридичної науки, а також на іноземну та вітчизняну судову практику, комплексно дослідити місце міжнародних договорів в національній правовій системі України та особливості їх тлумачення національними судами, коректно конкретизована у завданнях дослідження, які стосуються: з'ясування особливостей природи міжнародних договорів на рівні міжнародного права у порівнянні з особливостями їх природи на рівні національного права; аналізу статусу міжнародних договорів у національних правових системах провідних держав світу; визначення місця міжнародних договорів у національній правовій системі України; з'ясування природи та змісту поняття юридичного тлумачення на основі історичного аналізу філософських та наукових підходів до його визначення; аналізу особливості застосування юридичного тлумачення відповідно до положень трьох основних теорій тлумачення: текстуалізму, теорії намірів та телеологічної теорії; визначення місця національних судів з-поміж суб'єктів тлумачення міжнародних договорів та особливості судового тлумачення; запропонування методики (комбінації методів) тлумачення міжнародних договорів національними судами України з урахуванням положень всіх трьох основних теорій тлумачення та особливого статусу міжнародних договорів у національній правовій системі України; перевірки розробленої методики на відповідність її положень загальноприйнятій світовій та національній практиці на основі аналізу відповідних рішень міжнародних, іноземних та національних конституційних судів та судів загальної юрисдикції.

Здійснення поставлених завдань вимагало адекватної їм та предмету дослідження методології наукового пошуку, тому автором було обрано і застосовано комплекс сучасних методологічних парадигм, підходів, методів, принципів дослідження.

Слід зазначити, що ці завдання автором досліджені на високому науковому рівні, а це уможливило розробку доброї методики тлумачення міжнародних договорів національними судами України, що має наукову новизну та практичну значимість.

Достовірність висновків та наукових положень дисертації підтверджується їх зв'язками та можливостями інтеграції в існуючі наукові соціально-гуманітарні знання, відповідністю тим тенденціям, які спостерігаються в правовій реальності України та юридичній науці.

В аспекті виокремлення ключових проблем, що знайшли своє вирішення в дисертації необхідно звернути увагу на такі як: пропозиція щодо комплексної методики тлумачення міжнародних договорів національними судами України з поділом його на відповідні етапи. Так, на першому етапі відправною точкою тлумачення є з'ясування їх природи і статусу у міжнародному праві, а на другому рівні з'ясовується статус міжнародних договорів в національному праві (с. 4, 11); з'ясування місця міжнародних договорів у національній правовій системі України шляхом перевірки

отриманих результатів тлумачення на відповідність вимогам Конституції України і принципів, які нею передбачені, передусім, зафіксованого статтею 8 принципу верховенства права, а також на природі міжнародного договору (с. 4, 13); визначення особливості тлумачення міжнародних договорів міжнародними судами, як важливого орієнтиру для тлумачення міжнародних договорів національними судами України (с. 4); аналіз зарубіжного досвіду тлумачення міжнародних договорів (с. 10); аналіз діяльності національних судових органів України з тлумачення міжнародних договорів (с. 10) та ін.

Зазначені та інші положення, висновки автора орієнтують на новаційний підхід до тлумачення міжнародних договорів національними судами. Саме в цьому вбачається наукова значущість результатів дослідження, які сприятимуть, за умов їх сприйняття науковою спільнотою, розвитку загальної теорії права та інших юридичних наукових дисциплін.

Зважаючи на високий рівень здійсненого дисертантом дослідження, між тим у тексті автореферату дисертації викладені, як це притаманно теоретично насиченим і методологічно складним працям, окремі дискусійні положення, що потребують уточнень і роз'яснень проблемного і термінологічного характеру, можуть слугувати підґрунтям для дискусії під час захисту дисертації.

1. Пропозиція автора аргументувати судами пріоритет норм міжнародних договорів над нормами національного законодавства принципом верховенства права на основі статті 8 Конституції України викликає наступні роздуми: по-перше, якщо умови міжнародного договору не є правовими, навіть якщо він ратифікований Верховною Радою, чи це означає, що судді мають право визнавати національні закони вищими ніж міжнародні договори на основі принципу верховенства права, або виносити рішення, що взагалі їх можна не виконувати? Чи можливо і доцільно це? А по-друге, авторський підхід є творчим для суддів, отже, більш важким, в порівнянні із сьогоdnішньою судовою практикою. І якщо судді уникають тлумачення міжнародних договорів «простим механічним способом», то більш складний спосіб аргументації навряд чи приживеться у практиці, покращить ситуацію і підвищить існуючий рівень тлумачення міжнародних договорів національними судами.

2. У підрозділі 2.2 поряд з міжнародними судами, міжнародними організаціями та працями вчених-юристів, не згадується про самі держави-члени укладання міжнародного договору. Чи мають право вони тлумачити свій договір? Чи можуть сюди втручатися конституційні суди країн?

3. Не досить зрозуміло, якої позиції співвідношення міжнародного і національного права дотримується автор роботи, адже для тлумачення міжнародних договорів національними судами це має первинне значення, оскільки за структурою дисертаційного дослідження можна зробити висновок, що автор тяжіє до дуалістичної теорії, а за змістом тексту - до моністичної.

Проте ці міркування мають дискусійний чи уточнюючий характер,

стосуються здебільшого не концептуально важливих висновків та положень автора, а окремих аспектів їх відображення у авторефераті дисертації, і не впливають на його позитивну оцінку. Важливість для науки та практики одержаних автором результатів полягає в тому, що дисертація містить розв'язання актуальних, науково та практично значущих проблем тлумачення міжнародних договорів національними судами.

Зазначене дає підстави для висновку, що автореферат дисертації «Тлумачення міжнародних договорів національними судами: європейський досвід та українська практика» відповідає вимогам пп.11, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 423 від 07.03.2007 р., а його автор Євген Олександрович Зверев заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

Відгук підготовлений доцентом кафедри, кандидатом юридичних наук Арабаджи Н.Б., та обговорений і затверджений на засіданні кафедри «27» серпня 2015 року, протокол №1.

Завідувач кафедри теорії та історії держави
і права Міжнародного гуманітарного університету

А.Ф.Крижанівський

Старший лаборант

Г.М.Голубєва